

Almaz Teginiň neberesi / hekaýa

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy proza

написано kitapcy | 23 января, 2025

Almaz Teginiň neberesi / hekaýa ALMAZ TEGINIŇ NEBERESI

(Oguz hekaýasy)

Gadymyl-eýýamda, ençe müň ýyl mundan owal, Oguz ili akyl-parasatda özünü tanadan Almaz Gylyç tegini (garrap dünýäden öten hanyň oglunu) ak bulut dek ak keçäniň ortasynda oturdyp, ýigrimi dört taýpa ýigrimi dört ýerinden göter-göter edip, han saýladylar. Şeýdibem, oguzlar köneden gelýän dessurlaryny berjaý kyldylar. Täze saýlanan hana: "Gökdäki görkli Taňry seniň bagt ýyldyzyň belentde parlatsyn! Sen hem oguz uluslaryna aýdyń ýol görkeziji bolgaýsen!" diýip, ýagşy dilegler etdiler.

Toýdan soñ, Almaz Gylyç tegin sapaly-seýranly ýaýlada, dünýäden gaýdyş bolan han atasynyň paýtagtynda, Buzbulak çäýynyň çemenzar kenarynda, ýüpek halylar düşelen, gyzyl

çuwaldyr torbalar gerlen ak bowun öýlerde, özüniň saýlap-seçip öýlenen gözel gelni Gülzenehdan hanym bilen ýagşy günlerde ömür sürer boldy.

Hanyň obasy, haçan görseň, toý tutulyan ýaly mähelleli. Geňeše, maslahata, gelýän begler üçin, uly hana çekim edýän baýlar, söwdagärler üçin söwüş üstüne söwüş soýulýar. Gadyrlı myhmanlara şirin-şerbet, gymyz içirilýär.

"Tegin" lakamyna mynasyp bolan husnubelent, görkli han altyn tagtyň üstünde raýatlarynyň gözünüň guwanjy, başynyň täji bolup, ymgyr uly soltaneti emgenmän sorap otyr. Yüwrük atly sozanguýruk çaparlar onuň emr edýän permanlaryny yrýasyz gatnadyp, ýakyn-u-alyasdaky uluslary jana getirýär.

Daş çykyp, dumly-duşuňa nazaryny aýłasaň, täsin zatlara gözüň düşýär. Hanha, baýryň eteginde, sagyma getirilen süýtli baýtallaryň ýanynda bezzat taýçanaklar hyzzynlaşýar. Gaýra ýanda, tokaýyň eteginde, ýaş nökerler gylyçdyr naýzalaryny bulaýlaşyp, garpyşyp, uruş tälimini öwrenýär. Çaýyň aýagyndaky giňişlikde oglanlar albaý bulap, ýaş bürgüdi uçuryp-gondurýar, guş guşlaýar...

Han teginiň semizlikden ýaňa mälemez bolan dowar sürüleri, örküjine elýetmez düýe maly sähraýa syganok. Gylýal sürüleri ýalyny ýaýyp, guýrugyny sozup, güpürdäp göterilende, toýnaklarynyň zarby ýer sarsdyrýär. Gökdäki görkli Taňry dünýäniň tutuş mal-döwletini, abraýyny, bagtyýarlygyny başbitin şu bendesine eçilen ýaly. Emma bazygär pelegiň aldawyna, oýnuna bak-a! Başyňy goýry salyp oýlanyp otursaň, bäh, haýranlar galýardyň! Oguz iliniň beýik hany dünýäde iň garyp hem bagtsyz adamdy: onuň söýüp doýmadık hatyny önelgesizdi. Är-aýal ähli mal-mülküni bir sümükli dogma çalyşmaga kaýyldy. Almaz Gylyç begiň han göterilen gündünden bări üç ýyl geçdi, baş ýyp geçdi, emma Taňry oňa zürýat bermedi.

Oguzlaryň aňynda perzentsiz maşgala ~ ýumrulan gaýa, opurylan kenar, köküni gurçuk iýen gury agaç. Öýüňden çaga sesi çykmaýlygy ýöne bir bagtsyzlygyň nyşany hem däl-de, has ýaman zadyň ~ Hudaý uranlygyň alamaty. Toýda-tomguda perzentsiz kişileri gara tuguň astynda, gara çadyryň içinde, gara lodor

keçäniň üstünde ala-böle ryswalap oturdarlar. Olaryň özlerem şumdur, ýüzlerem şumdur, belki-de şumdanam beterdir. Belentde parlaýan ýaşyl tuguň astynda, gülgüne oraýany, çadyrlaryň içinde ýüpek halylaryň üstünde, keýpi-sapada oturan mertebeli myhmanlar üçin gara çadyrdakylaryň mysalasyny görmegem hebesdir..

Gömelteý sähraýy halkyň ata-babadan gelýän dessury şeýle. Ol entegem seniň han sylagyň üçin çekip-çydap ýören bolsa bildiňmi? Ynha, alaga-da, bir gün ýüzüni kese sowup: "Han däde, siziň ornuñyz gara çadyrda!" diýäýse, şonda ölermiň-yitermiň? Şol söz aýdylan zaman tylla tagtyňdan düşmeli boljagyň bigümandyr.

Perzentsizligiň hasraty beýik hanyň teninden ötüp, süñňüne ornady, derdi-bela bolup kalbyny eýeledi, sulhuny öçürdi, meňzini soldurdy. Han raýatlarynyň öñünde özünü aýyply, müýnli duýup başlady. Oguzystanda at alan aksakgal ýaşulular bu melamaty ýeňmäniň aňsat alajyny salgy berdiler. Hana täzeden öýlenmäni ýatlatdylar. Bu gürrüň Gülzenehdan gelniň hem gulagyna gelip ýetdi. Bir gün, ir säher çagy, är-aýal çynmaçyn çäýynyň ýany bilen arynyň balyna hem çig gaýmaga ak possuk nan batyryp iýip otyrkalar, mylaýymzada zyba gelin humarala gözlerini delmindirip, hana ýuzlener boldy:

– Eý, meniň göz açyban gördüğüm! Köňül berip söydüğüm! Munça gamgyn bolmagyl! Giň dünýäni daralmagyl, belent boýuň kiçeltmegil! Birini alma, ikini al! Aldyň diýip yüzümi çtsam, yüzügara boldugym! Içen antyňdan seni boşadýan! Ak ýürekden, sap ýürekden boşadýan! Hanym begim, janyň begim!..

Han söwer zeniniň ýaş gelin wagtyndakysyndanam biraz endamlanyp, hasam görkanalanan synasyna, almaýaňak gülöwser ýüzüne geň galyp bakdy.

– Ýalñyzym! Güldnehdan, Almazenehdan perim! – diýip, Almaz Gylyç tegin mähirli, merdemsi söz aýtdy. – Sen meniň antymy ýatladar bolduňmy? Meniň şol ant-kasamym müdimilik ýadymda. Saňa öýlenen günüm, senden özgäni duluma geçirmen diýip ant-kasam içipdim. Seniň muhubbetiňden ganan kişiň başga bir hatyny ýüregi çekmez ahyryn! "Antyňdan boşadýan" diýeniňem bolmaz. Men beýik Taňrynyň öñünde ant-kasam içipdim! Eger men

han halyma antymdan dänsem, onda ulus begleri, ähli oguzlar näme diýer?! Lebzini ýuwdan kişini biziň milletimiz dünýäde iň pes adam saýmaýarmy? Lebizziz, ykrarsyz ärden önen zürýadam il derdine ýaramaz!

– Wah, eziz mähriban begin! Men seniň gara çadyryň içinde, gara keçäniň üstünde oturdylmagyña nädip dözerin! – diýip, Gölzenehdan gelin gyýma gara gözlerinden ýaş paýratdy. – Almaz teginim, gök polat Gylyjym! Gel, meniň ak atlaz garnymy ýarda, näme üçin düwünçek düwmeýänini bir bilsene! Bar günä mende ahyryn!

Parasatly han ýagşy sözler bilen zenini rahatlandyrdu. Şol zaman hem daşardan: "Huw Hak! Huw Hak!" diýen ýogyn owaz eşidildi hem açık goýlan işikde başy külahly, egni jindeli, goly hümmet hasaly derwüş söm gara bolup göründi. Onuň gödek sesi içerini doldurdu:

– Diwana geldi işikden. Bela çykdy deşikden. Diwanaga suw beriň, gara gyllly meşikden!

Öýdeniçerler derwüse bir okara gymyz, bir tegelek repide nan hem goşaýumruk ýaly gowurma hödür etdiler. Diwana gymyzy başına çekip, nan bilen gowurmany torbasyna taşlap, hüwjerip duran ýagallak ýüzüni, bulاشык gaba sakgalyny eliniň aýasy bilen syldy-da: "Allahu ekberu miň külli şeiň!" diýip, töwir etdi. Şundan soñ sena bile gidibermelidi welin, gitmän, sömeliп dur. Birden hem, külahly başyny egip içerik uzatdy-da, gyryk ses bilen syrly äheňde hoññuldady:

– Mere-haw, mere! Üýnüm aňla, Almaz Gylyç han! Erte Beçene ulusynyň toýuna barmagaýsen! Olar gülgüne, oraýany, benewşe çadyrlaryň arkasynda siziň üçin gara çadır geripdirler. Beçeneleriň päli düzüw däl!

Derwüş aýtjagyny aýtdy-da, hasasyny dürküldedip gidiberdi. Onuň getiren şum habary hem-de "toýa barmagyl" diýeni hany iňkise goýdy. "Eý, gudratly Taňrym!" diýip, ol gam-gussa batdy. "Raýatlaryndan gorkusyna, öýünden çykyp bilmän oturan bus-bus kişidenem han bolarmy?! Men bu melamatyň bir alajyny tapmasam bolmaz. Görsene, Gölzenehdan periniň ýüzi ýene-de ak ýuwha boldy..."

Hatyryjem bolan han beçeneleriň toýuna asla-da gitmän,

ýagşyzadalaryň ruhy siňen keremli daglara zyýarata ugramagy ýüregine düwdi. Wezir-wekillerini, goşun serkerdelerini, maslahatçy ýaşululalaryny gymmatbaha sowgatlar bilen beçeneleriň toýuna ugradyp, özünüň nähoşlyk zerarly baryp bilmeyändigini aýtmagy buýurdy.

Ertesi gün ir säher çagynda, ak bilen garanyň gatyşdygynda, salkyn-salkyn daň ýelleriniň öwüsdiginde, bir toplum atly hanyň obasyndan çykyp kybla tarapda başy asman diräb belebt daglara bakan ýol başlady. Ýeňseden, Ýerin erñeginden jyklan Gün tylla naýzalalaryny göwi gözel guba daglara sanjanda, münder-münder gaýalaryň, kemerleriň gyýçaklary lagly-jowahyr dek reňbe-reň ýaldyrady. Gün galdygyça ýagtylyk dagyb başyndan aşak syryp, jülgäniň içindäki, şaglap akýan, çäýyň üstündäki akja dumanly howany süýt ýaly edende, daga siňip barýan atly toplumyň kimlerdigi aýan boldy. Bular hanyň özi, janpenalary, nökerleridi hem-de Gülzenehdan begimiň öýdençerleri, kenizekleridi.

"Gudrat görerin diýseň, daglara bar" diýlenu dürs ekeni. Uç-gyraksız sähra giňişligine öwrenišen zyýaratçylara gara daşdan bina edilen bu ümmülmez daglar dünýäsi näçe diýseň geň-taňdy. Bu münder-münder, aşyrym-aşyrym belentlikler, arçaly, kerkawly, dagdanly, jenewütlı ýapylar, basgaç-basgaç kemerler, depäňden injek bolup duran gaýalar näme üçin ýaradyldyna diýesiň gelýärdi. Säheriň galgynyna janly-jandarlaryň şowhy gösterilip, eňňit ýapylaryň yüzünde, daşlaryň arasynda mykyja käkilikler saýraşýardy, balyjaklar çäýyň suwundan böküp çykyp, ýene yzyna jülpüldäp düşýärdi, zordan gözüň ýetýän uzaklykdaky belentligiň çür başynda aýlaw şahly, dag goçy doñurylan ýaly sarsman durdy, asmanyň tüýnüğinde bürgütler ganat ýaýyp aýlanýardy...

Bu pynhan syrly daglarda müňlerçe ýyl mundan oval Ýafet ýalawaç atly keramatly pygambar ömür sürüp geçipdi, hazır bolsa onuň mukaddes gubury hem keramatly ruhy barça oguz milletine penakärlik edýärdi.

Zyýaratçylar atlaryny kertiň düýbünde galdyryp, dagyň bilindäki kiçeňräk tekizlige ýarmaşyp çykanlarynda, gadymdan galan, gyralaryna daş dikilen uzyn gubura olaryň gözü düşdi.

Öwlüýäniň bir gapdalynda ýigrimä ýakyn tümmeč bolup, bular ýalawajyň guburyna müjewwürlük etmäge ömrüni sarp eden ýagşyzadalaryň mazarydy. Gadymdan galan gürrüne görä, olaryň her haýsy yüz ýyl, yüz ýigrimi ýyl müjewwürlük edipdir diýseň, Ýafet ýalawajyň panydan bakyýa göç edenine iki müň ýyl töweregi bolýardy.

Şu günüň diri müjewwüri ~ gunda ýaly juw ak saç-sakgal basan, kellesi saňnyldap duran iňňän garry goja çöp çatmadan çykyp geldi-de, salamlaşandan soň, myhmanlara çadır gurmaga ýer görkezdi.

Han gyzyl-gyzyl çadyrlaryny gerip, gerçek pygamberiň başujunda bir hepdeläp nezir-nyýaz etdi. Ýanýoldaşy Gülzenehdan peri bilen bile dyza çöküp, köp tobalar edip, Taňrydan ogul züryat dilediler. "ÝA Ýaradan! Özümüz üçin, halkymız üçin ýalñyz dogma bergeý sen!" diýip, gözýaş döküp ýalbardylar.

Zyýaratçylaryň çadyrlaryny söküp gaýtmakçy bolan günü, müjewwür goja saňnyldap gelip, titrewük sesi bilen gepläp, olary haýran galdyrdy:

– Zyýaratyňyz kabul boldy bolgaý! Düýşünizi gördüm! Pygamberim ýorgudyny aýtdy: Taňry sizlerge ilki ýigrimi dört ogul-gyz bergeý, soň ýene ýigrimi dördüni bergeý, ahyrynam – ýigrimi dördüsini...

Han tegin begenjinden ýaňa demi-demine ýetmän hopugyp sözläberdi:

– Päh, meniň ýeke garyn göstermedik näzenin perim nädip ýetmiş ikisini dogursyn? Munçany öndürer ýaly, ol Howene däl ahyryn! Şu aýdanyňyz boljak zatmy?

– Taňrydan buýruk gelse, bolmajak zat ýokdur – diýip, goja kesgitli gepledi. – Garyp-gasara malyňyzdan sadaka beriberiň. Sadaka Taňrynyň gazabyny ýatyrar, gargыш syndyrar, şeýtany izzildäp aglamaga mejbur eder.

Gaýdyşyn Gülzenehdan peri ak atlaz deýin ýylmanak garnyny elinuň aýasy bilen sypalap" "Ekiz-ekizden boljakmyka ýa-da üçem-üçemden?" diýip, göwnüne getirýärdi. Näçedenem bolanda, şu çaka çenli zürýada zar bolan hem-de üstüne aýal almazlyga ant-kasam eden ýalñyz han kişisiniň övladyny köpeltmäni asla irnik görjek däldi. Hanyň özi bolsa birisi ýok ýerden şunça

perzendiniň boljagyny göz öňüne getirip bilmän, aljyraňň haldady. Abanyp gelýän uly bagtyň öňünde ol uçursyz tolgunýardy. Oguzlaryň medetkär pygamberi onuň kalbyny güýç-kuwwatdan doldurypdy. Indi ol gara keçäniň oturdylaryndan gorkup ýören ýöwsel han däldi. Gaýtam öz paýtagtynda uly sadaka berýändigini mälim edip, şol hetdini tanamaz ulus begleriniň üstüne çapar iberdi. Oguz iliniň ähli ýaşululalaryny, batyrlaryny, ulamalaryny-da çagyrdy. Garamaýak ilateňam gelip bileni gelibermeli edildi.

Hanyň bu çakylygyna sadaka diýseňem boljakdy, toý diýseňem. Sanýetmez mähelle ýygnandy. Paýtagtyň özünde hem atgaýtarym töwereginde gurlan reňbe-reň çadyrlar şemala pasyrdaşyp, asmandan garaýan bürgütleri geb galdyrdy.

Ine, oguzlaryň hany-soltany Almaz tegin altyn tagtynyň üstünde, sarpaly hem mertebeli görnüşde, özuniň zyýarata gidişini ulus beglerine gürrüň berip otyr. Keramatly Ýafet pygamberiň ady tutulanda toba edýän oguzlar dykgat bilen diňleyär barysy. Gülgüne çadyryň içindäkileriň üstüne suw sepilen ýaly ümsümlük. Semiz gunançanyň buglanyp bişirilen etini myşlaşyp sümrüşip iýýärler. Emma han tegin pygamber tarapyndan özüne altmyş-ýetmiş perzent wada berlendigini mälim edende, ýumry duluklaryň gäuwi togtady. Ýagjymak erinlerde ýyrşarma alamaty göründi. Bu ýyrşarma ynanmaýan adamyň ýyrşarmasy bolup, onuň soňy gülkä ýazdy. Daýaw göwrelerini silteşip, lohhuldaşyp güldüler. Han ýalan gepde tutulan adam ýaly, gyjalata galyp dymdy. Beçeneleriň sypaýyçylyk bilmez taýpabaşy Topaz beg ýaňsylap içýakgyç gepledı:

– Aý, han adam dyzyna direnende, zory zor bolýa-da! Bahym obanyň içi jägildi bolup dursa näderdiňiz!

Dodurgalaryň serkerdesi Gaýtmaz begem şerebesini pürkdi:

– Bäh, onça elewkäni doýurmak üçin ýelni dyñzap duran eneke bary-da gerek bolar-ow!

Han näme diýjegini bilmän, ýüzüni aşak salyp lak bolaýdy. "Bu başyna giden peläketler, öýüne gelibem, özüni gara keçäniň üstünde oturtjaklar-aý!" diýen pikir bilen han hezili gaçyp, haýygyp otyrdy. Hernä il içinde sylagly Nugman işanyň ýuwmarlap ara düşmesi oňat bolaýdy.

– Jemagatlar! – diýip, gezi diňlenýän ruhany parasatly gürrün etdi. – Halys ynanmazlyk ediji hem bolmaň! Bir keleme sözde asmanu-ýeri ýaratgan Taňrynyň gudraty, keramaty çäksizdir. Köp bererin diýse-de, az bererin diýse-de ygtyýar özündedir. Baryň siz, gowusy, at çapyşygyna, pälwanlaryň göreşine, mergenleriň atyşyna tomaşa ediň! Atarman-çaparman ýigitlere, edermen kişilere şonuň ýaly güýmenje gyzykly bolar...

Iýip-içip gerk gäbe bolan begleriň özlerem şemala çykanyny kem görmezdi. Daşaryk çykyp, garynlaryny sypalap gägirişdiler, han bilen bolan gürrüni ýatlap ýene gülüsdiler. Gülgüne çadyryň içinde hanyň ýagşy görýän ýürekdeş adamlary hem işan hezretleri galypdy. İşan aga pendi-nesihatlar edip, ýurt eýesi Almaz teginiň göwnüne giňlik saldy:

– Taňry tagalanyň sungy ajaýypdyr! Haka sygynsaň, maksadyňa ýetersiň! Milletiňe ýagşylyk kyl-da, alkyş al! "Alkyş bilen är gögär" diýlendir...

Birsalyň dymyp oturangoňlar, han ýaňky mesirgän beglerden käýinip, wezirlerinden biriniň beren maslahatyny ýatlap gürledi:

– Agyzlaryny alardyp, biri-birine öjükdirip garpyşdyrsaň, başga zada ellerem ýetmez-le welin. Ganjaryşansoňlar, ýowlaryny basyp ýatyr-da, jezalaryny beriber. Dünýäniň düýbi tutulaly bări şulam bir ulanylýan emel bolmaly. Emma meniň-ä başarjak zadym däl. Araýolda bigünä adamlaryň gyryljagyny bilip durkam...

– Beýle iş size gelişmez, Almaz tegin! – diýip, Nugman işan alyp gösterdi. – Taňry tagala sizi ~ kalby dünýäñizem, boý-syratyňzy hem ýagşyzada ýasawunda ýaradypdyr. Ol bedähet işler Iblise gol beren asly haram orrampsylaryň gulygydyr. Siz, tegin hanym, ýagşylyk kylyp, köp-köp alkyşlara mynasyp boluň! Alkyş ~ altynyň gyryndysy, goý, siziň eliňize, kalbyňza siňsin! Alkyşda Allanyň nury bardyr!

İşan hezretleriniň doğa gaplaýmaly sözleri Almaz hanyň janyna tenekar dek ornap, ruhuny gösterdi. Toýy-sadakasy aman sowlangoň, ol mätäçlik çekýän mazlumlara, hossar-howandarsyz garryllara, maýyplara, ýetimlere tükenmez malynyň ujundan gysganman bölüp beribergi. İl içinde onuň adyna öwgi-alkys

bary ýagdy. Sogap işden göwni bähre tapdy, wagt-wagt perzentsizlik yzasyny-da unutdy.

Indi Gülzenehdan hatynyň halyndan habar alaýlyň. Näzenin zenanyň bir isleg-arzuwy göwresinde çaga galmagydy. "Müjewwür gojanyň wadasy haçan hasyl bolarka?" diýip, bir ýyllap garaşdy. Emma synasy düwünçek tutmady. Tebip kempirlerden haraý gözledi. "Iň dogurmazagy hem dogurdýarmış" diýilýän heleýlere bilini, bykynyny owkalatdy, sypalatdy, olaryň berýän köp dürli däri-dermanlaryny içdi. Şunluk bilen ýene bir ýyl peýdasyz geçdi.

Dertli bolsaň, her ýeten gören-eşiden zadyny salgy berýär. Hanyň aýaly garly dagyň gowagynda yüz ýaşy arka atan, ýer astynda ýylan gäwüşese bilýämiş diýilýän suhangöý, jadygöý kempiriň ýasaýandygyny eşidip, şoňa tagbyr açdyrmaga gitdi. Ýanyksy ýüzi gasyn-gasyn, meňli, mylkyk hamy alkymyndan sallanyp duran, kellesi gora göhlen kädi ýaly betnyşan kempir gara kesewi gollaryny näzenin gelniň ince biline dolap, içinden çal gyllary hüzzerip çykyp duran ýary gulagyny ýylmanak ak garna goýdy. Esli wagt diň salansoň, kellesini dikeltdi-de, kinniwan gözjagazlaryny dyzzardyp, uzyn gaýys dili bilen gögümtıl dodaklaryny ýalmaçlap şammyldady:

– Şenden çaga önmez. Hiş haşanam önmez.
– Waý, beýdiýme-dä, mama jan! – Gülzenehdan hatyn buruljyrap zaryn iññildedi. – Sadasy boldugym Ýafet pygamber maňa altmyş-ýetmiş perzent wada berdi ahyryny.

– Şenden birisem dogmaz! İşsiňde şaga sesi ýok! Men ýene otuz ýıldan dünýä injek perzendiňem jyňnyldysyny şu wagtdan eşidip bilýän. Seniň göwrände çybynyň jyňnyldysy ýaly jyňnyldam ýok. Ýaradan seniň sulbaňdan ikiaýakly ýaratmaz. Katumyt bolaýgyn! Perzentsizlik owwalyn seniň ýazgydyň, täleyiň, takdyryňdyr.

Ähli umylary wes-weýran bolan ýüregi ýuka Gülzenehdan begin essi aýylyp, bihus bolup ýatyberdi. Kenizleri ýüzüne suw sepeläp, elini-aýagyny owkalap, zordan öýüne getirdiler.

Öýüne gaýdyp gelenden soň, kempirden şarpyk dadan näzik göwünlü begin, başyny ýassykdan galdyrman, hassa-bimar bolup ýanyny ýere berdi. Şum takdyrynyň aýan bolmasy onuň mundan buýanký ýasaýsyny gerekmez edip goýdy. Janyna jaý bermeýän oý-

pikirler münder-münder bolup basmarlaýardy... "Almaz han ~ oguzlaryň atasy diýsek, Gölzenehdan begimem ~ oguzlaryň enesidä. Emma bagty gara şumroý kişiler halkyň atasy, enesi bolup bilermi? Miwe bermez gury agaç kesilip taşlanmaga mynasyp dälmidir? Ýogsa-da Tañrynyň pygamberi bilen tagbyrçy kempiriň sözi näme üçin çapraz düşyärkä? Pygamber aleýhyssalam gol doly ogul-gyz berjek diýdi, kempir bolsa hijem bolmaz diýýär. Muňa nähili düşünmelikä?.."

Birdenem, yllaki tüm garaňky gije jasyrdap ýyldyrym çakan ýaly, zenanyň aňynda hemme zat ap-aýdyň boldy duruberdi. "Asyl pygamberiň wadasam, kempiriň aýdanam dogry bolup biljek ekenä! Onuň doğrulygy, bilseň, gör, neneňsi ekeni! Han adamymam beriljek köp sanly perzent men betbagtdan teýim-takyr gysrakdan dogulman, hanyň menden soňky nikalaşjak aýallaryndan dünýä inmeli bolsa näme! Men öz şum täleýim bilen adamymyň bagtyny baglap, bir giden neberäniň öňüne böwet bolup ýörendigime indi göz ýetirdim! Aradan ýok bolup aýrylaýyn! Ýogsa-da, nädip aýrylarkam? Nikamy bozaýyn diýsem, oguzlarda aýal tarapyndan nika bozmak däbi ýok. Gaçyp gidip, çölde, tokaýda gizlensem, gözläp taparlar. Munuň täk bir alajy ýatyp ölmek bolsa gerek. Ýatyp olsem, oguzlaryň hany mendenem dynar, antyndanam boşar. Şondan soñ ol, näce islese, täzeden öýlenibermeli bolar..."

Gölzenehdan hatyn pany dünýäden el üzüp, Tañry tagaladan tiz ölüm diläp, her deminde janalgyç perişdäni çagyryp, düwdek bolup ýatyberdi. Ol kenizekleriniň iýdirjek bolýan datly tagamlaryny iýmedi, içirjek bolýan şirin-şirin şerbetlerini içmedi. İküç günüň içinde sary samana dönüp, düşegine siňip barýan agyr hassa öwrüldi. Awa-şikara giden Almaz hany, çapar gönderip, gyssagly yzyna çagyrdylar. Han ýalñyz söygülisini bu halda görüp, howsala düşdi. Dözmeziniň başyny dyzynyň üstünde goýup, onuň yüz-gözünden mähir-muhabbet bilen sypalady. Gölzenehdan hanymyň ysgynsyz zenan ýüregi pagyş-para eräp gyýma gara gözlerinden ýaş paýraberdi. Almaz han: "Wadaryga! Sen nä derde ýolukdyň, eý janymyň aramy, Gölzenehdanym, Almazenehdanym?" diýip sorady. "Gül meňziň solupdyr, alma ýaňaklaryň myssarypdyr, humarala gözleriň şöhlesi öçüpdir!"

Saňa näm boldy?.."

– Ajal ýakamdan tutar boldy-la! Ölüm pursatym ýetip geldi-le!
– diýip, hassa zenan hamsygyp gepledı. – Men ýüzügara seniň
başyňa musallat bolup inipdirin! Oguzlaryň döwletine zelel
bolup gelipdirin.

Almaz beg ör-gökden gelip, başyny bulaýlady:

– Beýdiýmäwer, perim! Beýdiýmäwer! Sen meniň başyynyň täji
dälmi! Gözümiň guwanjy dälmi! Ýüregimiň aramy dälmi! Sen
bolmasaň, maňa mal-döwletem, altyn tagtam, hanlyk-begliklerem,
diriligem gerek däl! Saňa doga-jady edildimi? Tersokanyň dem
salan gumy üstüň sepildimi?

Birdenkä-de han gazaba münüp, hyzmatkärleri, kenizekleri
gyssap başlady.

– Hany dogryňzy aýdyň! Golaýda del adam oba aralaşdymy? Ýa-da
başga bir üýtgeşik waka boldumy?

Hyzmatkärler oba del adamyň aralaşmandygyny, ýöne Gülzenehdan
begimiň jadygöý kempiriň gowagyna gidip, tagbyr açdyrandygyny
aýtdylar. "Bela jadygöý kempirden ýetendir!" diýip, han garry
peläkediň üstüne sürdi. Aýýar kempir hanyň aýalyna mälîm eden
syrlaryny hanyň özüne-de ýaşyrman habar berdi. Näzenin periniň
näme sebäbe görä öz janyna kast edýändiginem mälîm etdi.
Gidende kempiri çapmak niýeti ugran han, hakykata göz ýetireni
ürçin, oňa zelel etmän, atyny aldygyna sürüp, paýtagtyna gaýdyp
geldi.

Almaz tegin ähli dogan-garyndaşlaryny, ýakynlaryny, wezir-
wekillerini hassa zenanyň ýatan öyüne ýygnap, öye sygmadyklara
bolsa, durlugyň etegini galdyryp diňlemäge ygtyýar berip,
haýbatly han sesi bilen dik duran ýerinden jemagata ýüzlendi:

– Eý, meniň arka-döşlerim! Tagtymyň-bagtymyň diregleri! Ölemde
tabydym egnine göterjek janköýerlerim! Gulak goýuň! Meniň
sözümi ýadyňyzda berk saklaň! Men şu gün söýgüli zenimiň näme
sebäbe görä ölmek isleýänine akyl ýetirdim. Ol meni nikamdan,
antymdan boşatmak üçin ölüm ýassygyna baş goýupdyr. Kenizler!
Hany bibiňiziň başyny ýassykdan göteriň! Mej oňa nähakdan
arrygyny gynaýandygyny bildireýin. Öleni bilen meni ykrarymdan
dänderip bilmejegini aýdaýyn. Eşider bolsanyz, men öñki
antymyň üstüne ýene bir ant-kasam içýän! Eşidiň täze antymy:

hätzirki zenim, kaza tartyp, baky dünýä göç kylsa-da, men onuň yzynda başga gyz-gelne ýüz galdyrman, maşgala edinmän ýalñyz öterin! Ýafet nebiniň wada beren beren perzentleri hem, Gölzenehdan begimden dogmajak bolsa, goý, başga zenanlardan hem dogmasyn!

Ýygnananlar hanyň sözüne haýran galyp: "Aperin! Bu Taňrynyň buýrugydyr!" diýdiler. Hassa zenan bolsa ölümden netije ýokdugyny bilip, ýaman niýetinden el çekmäge mejbur boldy. Iýip-içip, bahym başyny ýassykdan göterdi. Hanyň çäksiz söýgusi onuň jayna tenekar, göwnüne teselli boldy.

Başdaş aýaly diri wagtynda-da, ölenden soň hem, başga bir zenana öýlebjekdigi barada hanyň eden berk lebiz edeni tiz salymda oguz iline ýaýrady. Üýşmeleňlerde, toý-tomguda milletiň agzyndan düşmedi. "Beýle bolsa-aýt, pygamberiň eden wadasynyň hasyl bolmagyna ýer hem galmaýar-da. Aýalsyzam çaga dogarmy? Toprakdan gögerip çykmajagy belli ahyryn. Pygamber näme üçin beýdiýikä?" Ine, şeýdiýip, Taňra, pygambere betgüman bolşup otyrlar. Dünýäniň gaýyp syrlaryndan habarly Nugman işanyň gezi bolsa başga hili. "Taňry, pygamberiň sungy ajaýypdyr!" diýip, ol şol öñki aýdanyny iňňän ynamly gaýtalaýardy. "Taňry tagaladan buýruk bolsa, toprakdan gögeribem çykar, asmandan diri hem gaçar! Gaçmaz diýip hiç güman etmäňler!" İşana hormat-sylag goýyan kişiler onuň yüzüne gelip bir zat diýmeselerem, öz içlerinden: "Enteg-ä ýylak-bozalak ýaly ýerden gögerip çykýan ýa-da jöwenek ýaly gökden dökülip düşyän iki aýakly ynsan çagasyň göremizok" diýip pikir etdiler. Bu gürrüniň näme bilen gutarjagyny bilmän goýdular. Almaz han bilen Gölzenehdan begim bolsa, nikalarynyň asmanda baglanandygyny, ýazgytlarynyň aýrylmaz birligini szyp, gaýtadan ysnyşyp, söýgülerini täzelenip, durmuşyň hözirini görüp ýaşap başladylar. Seýle-şikara çykyp, mätäçlere-mazlumlara ýagşylyk kyldylar, alkış aldylar. Ýigit çykyp öýlenip bilmän ýören hossarsyz oglanylary öylendirdiler. Ölümín yzynda galan garamaňlaý garrylara teselli berdiler. Yetim saklaýan dul hatynlaryň eklenjine seretdiler. Gussaly gözlerde şatlyk hem umyt oýanmagy, gamgyn ýüzleriň ýagtylmagy han bilen aýaly üçin bahasyna ýetip bolmajak gymmatly gazanç

boldy. Bu gazanç Tañrynyň, pygamberiň söýyän gazanjydy. Ulumsy, gysganç begler bolsa olaryň edýän sogap işlerine göwnüýetmezçilik bilen garap, gybatlaryny edip, üstlerinden gülýärdiler. "Şeýdip ýörmek uly hanyň işimidir" diýyärdiler. "Perzentli bolmakdan-a el ýuwan bolsalar gerek. Indi hana Tañry tagala altmyş-ýetmişi bermekçi bolaýanda-da, indiden soň onuň gysrak hatyny kän gezek üstüne ýyl yrman göwreli bolmaly hem üst-üstüne dogurmaly. Şuňuň bolmajagyny özlerem bilip, biderek zada güýmenen bolup ýörler-dä-raýt..." Ulumsy begleriň aýdýany daşyndan görmäge dürsem ýalydy.

Emma asmandaky Lowh el-mahfuzda bellenen gün gelip ýetende, Tañry tagala öz pygamberiniň beren wadasyna amal edip başlady. Nägehandan gabat gelen ýonekeý bir ýagdaý soňy bilen ula ýazan garaşylmadyk wakanyň bahanasy boldy. Han bilen aýaly ýanyndaky nökerleri, hyzmatkärleri, kenizler bilen bilelikde bir toplum bolup, sährada ýörkäler, ýol ugrundaky guýudan suwlamaga sowuldylar hem alty-ýedi oraçadan ybarat bolan kiçijik garyp obajyga gabat geldiler. Atlaryny suwa ýakmak üçin guýa bakan sürdüler welin, görseler, çetki oraçanyň ýanynda on-on iki ýaşly gulpaklyja gyzjagaz elindäki gundagly bääbegiň agysyny diňdirip bilmän, ony golunda yralap, "jan-jan" diýip, özi hem aglap dur. Gülzenehdan hatyn onuň golaýyna sürüp bardy. Aralarynda şuňuň ýaly sorag-jogap gürrüň boldy.

- Çaga nämüçin aglaýa?
- Açlygyna aglaýa.
- Hany, ejesi nirede?
- Ejem öldi.
- Kakaň ýokmy?
- Kakamam öldi.
- Bu öýlerde emdirip biljek aýal ýokmy?
- Bardy welin, süýdi çekildi.

Hanyň aýaly kenizleriniň baştutany ekabyr Näzgül gelne: "Çagany al-da, diňdir!" diýip, yşarat etdi. Şuňuň ýaly ýumşuň bu gelne buýrulmagynyň sebäbi bardy. Näzgül hanyň janpenalaryndan biriniň maşgalasy bolmak bilen, özi hem ýaş çagaly, emdirýän zenandy. Balasyny obada enekä goýup gaýdan sagdyn, dolmuş gelin dyňzap duran mämesini aç ýetimegiň agzyna

tutdurdy welin, ýaňky zak-zak aglaýan neressejik sesinj tapba kesdi-de, nebwür emip başlady. Bäbegiň agzynyň şok-şogunuň eşiden han aýaly golaý gelip ýantaşyp durdy hem Näzgül gelniň emdirmeden ýaňa lezzet alyp yüzünü çalaja sortduryşuny görüp:
– Emdireniňde nähili bolýa, gyz? Süýt damaryň syzlap, janyň gönenýä gerek? – diýdi.

Gelin gönenmeden ýaňa dişini sorup, başyny atyp-atyp jogap berdi. Gülzenehdan hatyn bolsa şu çaka çenli özünüň ter mämelerine çaga agzynyň degmändigini, mundan buýana-da degmejekdigini göwnüne getirip kemsindi, gussa çekdi. "Jan Alla! Tükenmez mal-döwlet berdiň, dünýäde iň güýçli oguz ýurduny berdiň, altyn-kümüş hazyna berdiň, emma iň garyp-gasara eçilýän zadyň ~ emdirmek bagtyny menden gysgandyň" diýip küpür boldy. Almaz tegin gören badyna hatynyň halyna düşünip, eglenmän ara düşdi. Ýaňky gulpaklyja gyzjagazy aýalynyň ýanyna getirip, onuň adyny sorady, başga hossarynyň barlygyny-ýoklugyny anyklady. Gyzyň ady Sülgün, bäbejigiň ady Söýün ekeni. Ejeleri-kakalary kaza bolandoň, ikisem ~ ýer urup ýerde galan ýetim. Golun tutjak dogan-garyndaşdan, dosty-yardan binesip. Bu ýagdaýy bilen han aýaly ýetimleri öz obasyna alyp gitmäni adamsyndan sorady. Asyl hanyňam islegi alyp gitmekde ekeni.

Öye gaýdyp gelensoňlar, Gülzenehdan hatyn tapyndy gyzjagazy ýuwup-ardyp, oňat eşikler geýdirip, öz ýanyna getirmegi buýurdy. Ynha, tegelejik ak ýüzlüje, gara gözleri mähirlije, agzy-burny gelsiklije, keýik owlagy ýaly enaýyja zatjagaz. Özem akyllıja, üşüklije. "Hany meniň jigim? Ony başga birine bereňokmy? diýip soraýar. Hanyň aýaly gulpakly gyzjagazy hyjuw bilen özüne dartyb bagryna basdy-da, ýüzündenem öpüp:

– Sülgün jan! Gara gözüm! Ssn meniň gyzym bolarmyň? Jigerim-janym bolarmyň? – diýip, biçak tolgunyp sorady.

Gyzjagaz uly adamyň aladasы bilen:

– Jigimden aýyrmasaňyz, bolaryn – diýip jogap berdi.

– Heý, senem jigiňden aýryp bolarmy?! Men seni gyzym edinsem, Söýün janam oglum bolar-da! Wah, men sizi... Arman men sizi...

Hanyň ýuka ýürek zenany: "Wah, men sizi dogran bolsamdyn! Arman, men sizi göwsümden emdirip ulaldan bolsamdyn!" diýmek

isledi-de, emma diýip bilmän, dilini dişläp, içine saldy.

– Jigiňi ýanaşyk öýde Näzgül gelin emdirip saklar. Senem gijesine şonuňkyda ýatyp, gündizime meniň ýanymda bolarsyň. Gülzenehdan peri şeýdiýip, gyzjagazy arkaýyn edensoň, ony ýanyna alyp, bäbekli öye bardy. Jigisiniň kökenegi olan Sülgün gyz keniz gelniň öýünde iki sallançagyň bir hüwdi bilen deň üwrelýändigini, sallançaklaryň birinde öz ýalňyz doganjygynyň ýatandygyny görüp begendi. Beýleki sallançakdaku Näzgülüň öz çagasydy.

Gülzenehdan peri kenizi bilen gürleşip, kän oturdy. Turar ýerdr turmadı. Ýany bilen alyp gelen gyzjagazy düşeginde uklap galansoň, ol öz niýetini mälim etdi. Häzir näzenin zenan öz ömründs gaty üýtgeşik bir özgerişiniň bolmagynh jany-teni, tutuş ruhy-rowany bilen arzuw edip gelipdi. Ol ibrişim ýüpek köýneginiň ýakasyndan gündiziň ýagtysyny görmedik ajaýyp ak mämesini çykaryp, ýetim oglanjygyň üstüne egildi. Ýetimçe uky arasynda onuň emmesini agzyna salanda, hanymyň bütin bedenine üýtgeşik bir duýgy, dyglama ýaýrap gitdi. Bäbek gaty-gaty sorup başlanda, zenan süýt damarynyň sorkuldysyna çydaman, hem gülümjiräp, hem aglamjyrap, heýjana geldi. "Waý, janjagazym-eý! Waý nädeýin-eý!" diýip, gönençden ýaň towlanjyraýardı. Edil şu pursatda-da göwsüne börňüldäp süýt indi. Tutuş süňni pagış-para sökülip ysgyndan gaçdy. Arzuwyna ýeten zenan: "Tiz baryň, hana buşlaň!" diýip, kenizini ylgatdy. "Näme boldy? Näme boldy?" diýip, gapydan giren Almaz han Gülzenehdan begimiň bäbek emdirip oturanyny görüp begenjine gygyryberdi:

– Eý, Taňrym! Ahyr bir gün görkezjek gudratyň görkezdiňmi?! Ya, Ýafet pygamberim! Ahyr beren wadaňda tapyldyňmy?! Näderkäňiz diýip bilmän ýördüm! Asyl beýtjek ekeniňiz-dä! Meniň Gülzenehdan perimi köp-köp ýetimleriň enesi etjek ekeniňiz-dä! Gudratyňza, keremiňize aperin!

Bu sözler ýüregine bal bolup damýan bagtly gelin mähir bilen başyny galdyryp:

– Gözüm açyp gördüğüm hanym! Göwün berip söýdüğim hanym! Göwsümden ak süýt berip ulaldanymy perzendim diýip bilermiň?

– Göwrände göterip dogranyň bilen deň görerin!

– Onda men saňa ~ oguzlaryň hanyna giden bir nebere öndürip

bererin!

Şundan soñ Almaz han ulus begleriniň toýuna arkaýyn gidip başlady. Indi ony gara tuguň astynda, gara çadyryň içinde, gara keçäniň üstünde oturdyp biljek adam ýokdy. Sebäbi onuň ýany bilen barýan Gülzenehdan hatynyň goltugynda gundagly akja bábegi bardy.

Sapargeldi Annasähet INER OGLY.

edebiyatwesungat_2000 Taryhy proza